

Пальчик С. І. – пошукач кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», замісник начальника з виховної роботи Військової академії м.Одеса.

УДК: 100 +355.133.6 +301

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу військової діяльності та особливостям формування ціннісних орієнтацій військової діяльності у Збройних Силах України.

Ключові слова: *військовослужбовець, військова діяльність, ціннісні орієнтації військової діяльності*

Статья посвящена анализу военной деятельности и особенностям формирования ценностных ориентаций военной деятельности в Вооруженных Силах Украины.

Ключевые слова: *военнослужащий, военная деятельность, ценностные ориентации военной деятельности*

The article is devoted to military performance and features of the formation of values of military activities in the Military Forces of Ukraine.

Keywords: *soldier, military activity, military activity value orientation*

Метою поданого дослідження є змістовний аналіз специфіки військової діяльності та особливостей прояву ціннісних орієнтацій військової діяльності в Збройних Силах України. **Об'єктом** статті є військова діяльність. **Предметом** – ціннісні орієнтації військової діяльності в ЗСУ.

Важливою специфічною вимогою етики військової діяльності є постійна готовність і моральні зобов'язання військовослужбовця в разі необхідності здійснювати збройне насильство в інтересах захисту суспільства, досягати поставлених командуванням цілей навіть ціною самопожертви. Військова діяльність є однією з небагатьох сфер людської діяльності, де моральні норми виконання боргу вимагають у разі необхідності віддати своє життя на благо Батьківщини.

Морально-бойові якості військовослужбовця ЗСУ - відвага, мужність, героїзм, військова честь і гідність, здатність до беззаперечного виконання військових задач і багато інших - складають суттєві риси загальної військової моралі. Специфіка військової моралі полягає не тільки у вимозі особливих якостей, але і в особливому характері їх прояву та формування.

В якості структурних елементів військової діяльності, як основи військової етики, виділяють її цілі, суб'єкт, об'єкт, засоби і результат.

Суб'єктами військової діяльності виступають індивідуальні, та колективні соціальні суб'єкти. Тобто проблеми військової безпеки значною мірою залежать від того, які суспільні сили виступають в ролі суб'єктів військової діяльності. Об'єктом військової діяльності є безпосереднє та опосередковане політично – суспільне середовище. Предметом будь-якої діяльності, у тому числі і військової, є те, на що вона спрямована, тобто, в даному випадку, це військове протистояння.

Важливим структурним елементом діяльності є мета, під якою розуміється ідеальний образ бажаного майбутнього результату. У військовій діяльності ставиться не одна, а комплекс цілей, що мають свою ієрархію. Найважливіші цілі військової діяльності закріплюються в Концепції національної безпеки. [4]

Реалізація цілей військової діяльності здійснюється за допомогою засобів. Цілі та засоби військової діяльності знаходяться в діалектичній єдності. Засоби військової діяльності - це знаряддя збройного насильства, насамперед зброя і бойова техніка. Мета військової діяльності, реалізована за допомогою її специфічних засобів, дає певний результат. Під результатом військової діяльності слід розуміти тільки ті зміни, які передбачалися, ставилися як мета або завдання, і не потрібно змішувати результати з наслідками. Військова діяльність щодо своїх результатів має певну специфіку. У

військовій діяльності найбільшою мірою може відбуватися розбіжність мети і результату, так як протиборчі сторони спеціальним завданням своєї діяльності ставлять недопущення такого ж результату у супротивника.

Військова діяльність, як особливий вид людської діяльності, виконує важливі соціальні функції. У руках певних суспільних сил військова діяльність виступає засобом насильства. У цих умовах вона реалізується у формі війни або збройної боротьби. Війна як продовження політичної діяльності іншими, а саме насильницькими засобами є частиною політики. Тобто військова діяльність використовується в політиці як засіб насильства.

Військова діяльність як мирного, так і воєнного часу безпосереднім чином слугує як інтересам політики в цілому і військової політики зокрема. Вона являє собою специфічний засіб зміни політичних відносин в суспільстві шляхом насильства. Політичні цілі війни та інтереси забезпечення безпеки суспільства визначають в ньому характер військової діяльності. Збройна боротьба, в процесі якої протиборчі сторони досягають поставлених цілей, змінює характер життєдіяльності всього суспільства.

Військова діяльність виступає засобом захисту суспільства від збройного вторгнення ззовні, загрози її суверенітету і цілісності, тобто виконує функцію захисту суспільства. Разом з тим в процесі військової діяльності військового часу нерідко відбувається руйнування старого і творення нового суспільно-політичного ладу в суспільстві.

Виховна функція військової діяльності проявляється в тому, що вона здійснює виховний вплив на людей. З одного боку, її результатами є страждання і смерть. Цим виховується негативне ставлення до військової діяльності в цивілізованому суспільстві. З іншого боку, військова діяльність виступає нерідко єдиним засобом звільнення і захисту тих чи інших народів. Все це накладає відбиток на свідомість людей, їх поведінку в умовах підготовки держави до війни і в ході її проведення. І нарешті, військова діяльність виступає як засіб отримання знань про війну і військові технології противника. Але це вже діяльність особлива - військово-пізнавальна, дослідницька.

Функціонування армії як суспільної складової реалізується за допомогою певних видів її діяльності. Вони націлені на регулювання конкретних функціональних відносин. Найважливішими видами військової діяльності, за допомогою яких армія реалізує своє історичне призначення, є: безпосереднє використання зброї і бойової техніки у збройній боротьбі; опосередковане застосування насильства і зброї в ньому при різних соціально-політичних ситуаціях; участь підсистем, елементів армії в економічній, соціальній, політичній і духовній сферах життєдіяльності суспільства.

Ступінь участі армії в суспільному житті, в рішенні загальних задач держави обмежена соціальним характером суспільно-політичного ладу і здійснюється лише настільки, наскільки в них зацікавлена влада. Вона обумовлена, з одного боку, рівнем свідомості військовослужбовців, палітрою спонукальних мотивів діяльності, їх політичною зрілістю і відповідальністю за розвиток суспільства; здатністю армії виступити організованою і добре технічно оснащеною силою, що сприяє подоланню труднощів; культурою і освіченістю військових фахівців; моральним авторитетом і дисциплінованістю як необхідними передумовами для успішного вирішення завдань, що стоять перед армією, і іншими якостями її елементів; рівнем розвитку суспільства, його потенційними можливостями, труднощами розвитку. Ці фактори і визначають характер військової діяльності. Найбільш ефективною і загальнозначущою вона стає тоді, коли армія дійсно стає невід'ємною і необхідною частиною суспільства, держави, політичної системи і розуміється як така. Знання філософії військової діяльності має світоглядне та методологічне значення. Вона допомагає військовослужбовцям зрозуміти сутність і зміст їх професійної діяльності, її зміст і значення, а також сприяє формуванню у них наукового світогляду, високих морально-психологічних якостей, військово-професійної компетентності і спрямованості.

Професіоналізм офіцера являє собою досить складне структурне утворення, обумовлене насамперед фактором небезпеки як необхідної складової частини виконання службового обов'язку за будь-яких умов діяльності (як у мирний, так і у воєнний час). Професіоналізм в професії офіцера, є категорією людського буття, що представляє собою системну сукупність особистісних, світоглядних, ділових, професійних і моральних якостей людини. Стрижнем морального імперативу є мораль подвижництва, в якому самозбереження знаходиться не на першому плані.

Базисними підставами професіоналізму у сфері військової справи є:

- прийняття на себе відповідальності за особисте рішення;
- найвища організованість та дисциплінованість;
- особиста мужність;

- самокритичність;
- спрямування до самовдосконалення.

Важливе місце в духовно-смысловій сфері військового служіння займають цінності військової діяльності. У вирішенні загальних завдань розбудови сучасної української армії все більше підвищується роль дослідження ціннісних орієнтацій військовослужбовців. Розглянемо основні духовні цінності військовослужбовців ЗСУ.

Духовні цінності військовослужбовців можна представити як усвідомлені, соціально значущі для духовного розвитку суб'єкта процеси або їх властивості і сторони, що функціонують в системі історично визначених суспільно-військових та військово-професійних відносин і пов'язані з проявом духовної культури воїнів, розумінням себе як особистості і захисника Вітчизни. [1, 120]

Військовослужбовець української армії як особистість володіє характерною для нього системою духовних цінностей, що багато в чому відрізняється від змісту духовного світу інших соціальних груп. Означену систему умовно можна розділити на чотири підсистеми:

- духовні цінності загальнолюдського характеру;
- духовні цінності, які виражають загальні інтереси і прагнення громадян українського суспільства;
- духовні цінності, зумовлені службою в Збройних Силах України;
- духовні цінності індивідуально-особистісного характеру.

Оскільки життєдіяльність військовослужбовця характеризується своєрідністю відносин військової організації, специфікою цілей і виконуваних завдань, а також власним духовним світом, особливими уявленнями і ставленням до товаришів і командирів, зброї і бойової техніки, виконання військової присяги, статутів і наказів, то і зміст духовних цінностей військовослужбовців є по-своєму специфічним. Яким же він є у сучасних умовах? Зміст духовних цінностей військовослужбовців являє єдність елементів, що відображають життя військовослужбовців в духовній сфері суспільства і виявляються як їх властивості та якості. Іншими словами, зміст поняття "духовні цінності військовослужбовців" складають ті логічні образи свідомості, світогляду або духовного світу, що є стійким відображенням процесів практики, об'єктивного світу і мають ціннісне значення.

Виходячи з даної посилки, розглянемо зміст значущих духовних цінностей військовослужбовців, які надають сьогодні істотний вплив на формування духовного образу воїна української армії. Методологічними підставами розгляду можуть бути такі вимоги:

- зміст духовних цінностей воїнів перспективніше розкривати відповідно до єдиної класифікації;
- зміст духовних цінностей воїнів доцільно розглядати у співвідношенні з загальногромадянськими духовними цінностями і на цій основі виділяти найбільш значущі елементи цих цінностей;
- зміст духовних цінностей воїнів важливо аналізувати в єдності сучасного їх стану та прогнозованого розвитку.

Оскільки духовні цінності військовослужбовців функціонують, формуються і реалізуються насамперед у сфері військової діяльності, розглянемо їх зміст у цій підставі. Духовні цінності військовослужбовців умовно можна розділити на дві групи: а) військово-професійні; б) загальнопрофесійні.

До першої групи належать патріотизм, військовий обов'язок, військова честь воїна, військова дисципліна і дисциплінованість, героїзм, майстерне володіння військовою технікою та зброєю, бойові традиції та інновації. До другої - громадянськість, гуманізм, громадський обов'язок, самовідданість, працьовитість, інтелект, свобода совісті, турбота про виховання наступного покоління, художньо-естетичні цінності та інші.

Особливим мотивом у діяльності військовослужбовців є патріотизм. Не будучи патріотом, стати надійним захисником Батьківщини неможливо. Істинний патріотизм - це любов до Батьківщини в дії. Патріотизм-мотив, що спонукає перетворювати і звеличували Батьківщину не на словах, а на ділі. Розглядаючи зміст таких духовних цінностей воїнів як військова честь і гідність військовослужбовця, необхідно підкреслити, що вони тісно пов'язані за своїм змістом і є моральними явищами. У них розкриваються ставлення воїна до самого себе і ставлення до нього з боку суспільства, інших осіб. Але разом з тим, ці поняття не тотожні. Поняття військової честі тісніше ніж поняття гідності пов'язано з особливим суспільним становищем людини - збройного захисника Вітчизни, з соціальним престижем військової діяльності. Поняття ж достоїнства, гідності - більш широке, що виходить з ідеї самоповаги і поваги до інших людей у моральному відношенні. Почуття гідності несумісне з

самоприниженням, з образами з боку інших людей. Почуття честі і власної гідності як духовні цінності виступають формами, з одного боку, прояву моральної самосвідомості і самоконтролю особистості, її духовної культури, а з іншого - одним з каналів впливу суспільства і держави на моральний вигляд і поведінку людини в суспільстві.

У сучасному розумінні військова честь включає такі основні компоненти. Це, насамперед, усвідомлення воїном змісту свого військового обов'язку, необхідності його виконання, свідомого і відповідального ставлення до свого службового обов'язку. Це визнання та оцінка суспільством, військовим колективом дійсних заслуг воїна, що знаходить вираз у схваленні, заохоченні, авторитеті, моральній регуляції. І, нарешті, це наявність у воїнів постійної готовності і вольового настрою в будь-яких умовах і в будь-який час до кінця виконувати військовий обов'язок, зберегти і не заплямувати свою честь. Це вірність слову, високе почуття громадянськості, внутрішня прихильність до найкращих конструктивних традицій Збройних Сил України.

Основою військової честі воїна служить моральна переконаність особистості. Кодекс військової честі, особливо офіцерів, завжди був суворим і безкомпромісним. Моральні якості в ньому стоять в одному ряду з бойовою доблестю, аморальність навпаки, тотожна трусості. Кодекс військової честі ґрунтується на моральних гідності, доблесті, шляхетності, чистій совісті. Дотримуватися цих вищих цінностей, на жаль, далеко не просто. Це вимагає від воїна чесності, розвиненої загальної та моральної культури, сумлінності, старанності, ретельності у ратній праці. Приймаючи військову присягу, воїн клянеться захищати Батьківщину з гідністю і честю. Військові статuti Збройних Сил України також зобов'язують воїна дотримуватися моральних норми, з гідністю і честю поводитися в будь-яких умовах, сприяти захисту честі та гідності громадян України, дорожити честю і бойовою славою Збройних Сил, своєї частини і військового звання.

Однак слід зауважити, що формування духовних цінностей воїнів протікає під впливом розгалуженої системи протиріч. Основним протиріччям досліджуваного процесу є невідповідність між змістом традиційної системи духовних цінностей, що сформувалась за часів радянської армії і необхідністю їх оновлення, формування нових. Також зазначимо, що на певному етапі формування духовних цінностей воїнів не тільки внутрішні, а й зовнішні суперечності можуть відігравати провідну роль, що особливо важливо мати на увазі суб'єктам управління військовою діяльністю. [2]

Складні процеси становлення молодшої Української держави породили у більшій частини населення невпевненість у завтрашньому дні, песимізм, і що найнебезпечніше, духовно спустошили цілі покоління людей внаслідок ломки колишньої системи духовних цінностей і відсутності нових цінностей, які заповнили б духовний світ особистості. Це призвело до утворення своєрідного духовного вакууму у свідомості людей, відсутності світоглядних орієнтирів, таких необхідних для економічного і духовного відродження України.

Все це, так чи інакше, проявилось у Збройних Силах України, що підтверджується і виражається в ряді негативних моментів. Зокрема: загострилася проблема морального вибору особистості воїна; знизився поріг духовно-моральної опірності аморальним явищам; триває девальвація традиційних духовних цінностей. Але в той же час сучасні реалії перетворень суспільства, зрештою, розбудили людей, змусили їх думати, створювати сприятливі умови для масштабної творчої і наукової діяльності особистості.

Сучасне духовне життя українського суспільства розвивається в особливих умовах сплетіння розбурханої суспільної думки політичною публіцистикою, філософськими і релігійними пошуками, творами митців художньої літератури і літературної критики. Принципові її риси - бачення життєвих процесів, відчуття громадського настрою, вміння дивитися в обличчя реальності.

Не могло залишитися осторонь від суспільних оновлень і духовне життя в Збройних Силах України. Проте формування духовних цінностей військовослужбовців відбувається сьогодні в умовах відсутності загальної державної програми духовного розвитку суспільства, але необхідно зазначити, що в окремих рішеннях і постановах робляться певні кроки з відбору та виявлення "базових духовних цінностей", необхідних для всебічного розвитку особистості воїна.

Сьогодні, коли духовність суспільства піддається серйозним випробуванням, необхідно зберегти і примножити те, що дісталось нам у спадок від традицій - безцінне надбання у всіх сферах життя: філософських, політичних, правових, релігійних, наукових, морально-етичних, художніх та інших цінностей. Потрібно знайти ті ідеї, теорії та духовно-практичні компоненти суспільної життєдіяльності, які допоможуть становленню і вдосконаленню як всіх Збройних Сил України, так і гармонійному розвитку особистості воїна української армії.

І сьогодні на перший план виходять гуманістичні, світоглядні і духовні цінності. Одна з них -

суспільно-державний патріотизм, який не має нічого спільного з шовінізмом та націоналізмом, що ґрунтується на тисячолітній історії української державності. Всі патріотичні устремління повинні концентруватися на тому, щоб зробити Україну сильною, економічно розвиненою і процвітаючою державою.

Патріотизм і деякі інші духовні цінності, такі, як гідність воїна, свобода совісті, честь, борг знаходять свій розвиток у співпраці армії і Церкви. Дана співпраця актуальною в цьому плані, тому що, по-перше, значна частина військовослужбовців відносять себе до числа віруючих і виступають за співпрацю з церквою. По-друге, релігія, як правило, завжди виступала носієм високої духовності та моральності (досить згадати про біблійні моральні заповіді і факти подвижництва священнослужителів і віруючих у всі важкі часи для України), простих норм моралі - блага, добра, честі, совісті, милосердя, і використання цього досвіду у виховній роботі з особовим складом армії і флоту принесе чимало позитивного. Хоча треба підкреслити, що практичні кроки в цьому плані повинні бути зваженими, за що виступають і армія, і церква. Крім того, релігійна віра є найважливішим регулятором поведінки людей, у тому числі і воїнів.

Останнім часом посилюється робота з боку управлінських органів з більш повного використання духовного значення військових ритуалів; формуванню у воїнів шанобливого ставлення до бойової традиції, слави підрозділу, частини, з'єднання та до всієї історії української армії, Української держави; відродження бойового братства та ін

Поряд з державними органами особистість воїна теж здійснює відбір і класифікацію духовних цінностей, необхідних для задоволення своїх духовних потреб та інтересів. Сьогодні на перший план висунулися й удосконалюються військовослужбовцями такі духовні цінності, як гідність воїна, свобода совісті, честь, обов'язок, відповідальність, гуманізм та ін. У сьогоднішніх умовах характерною особливістю даної тенденції є й те, що головний упор військовослужбовці у своїй життєдіяльності роблять на формування і вдосконалення професійної спрямованості, тобто на військово-професійні цінності, що сприяє формуванню духовного світу особистості воїна. [3, 45]

Разом з розглянутими позитивними тенденціями формування духовних цінностей військовослужбовців української армії мають місце і ряд інших, в тому числі і негативних тенденцій. Ступінь же їх реалізації або усунення буде визначатися тим, наскільки конструктивно і цілеспрямовано буде здійснюватися військова реформа, як швидко вдасться підняти престиж і авторитет українських Збройних Сил, вирішити всі проблеми забезпечення механізму соціального і правового захисту військовослужбовців.

В якості **висновку** зазначимо, що воїн, починаючи службу і протягом її здійснення, здатен глибоко переосмислити особисті ціннісні орієнтації. До цього спонукає його не тільки вік, коли особливо активно відбувається соціальне дозрівання особистості, а й характер військової діяльності, ті суспільні відносини, в які він включений протягом свого життя. Процес формування ціннісних орієнтацій, це безперервний процес, що пов'язаний з процесами самоідентифікації та позиціонування військовослужбовця в суспільстві. І якою буде ця суспільна позиція, залежить значною мірою і від самого суспільства, тих норм і цінностей, які воно наслідують.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко В.П., Волович В.І., Горлач М.І., Головченко Г.Т., Губерський Л. В. Філософія: Підруч. / Микола Іванович. Горлач (заг.ред.). – 2.вид., перероб. та доп. – Х.: Консум, 2000. — 672с.
2. Дугин А. Г. Философия войны./ Александр Гельевич Дугин. – М.: Яуза, 2004. – С.121
3. Козер Л.А. Функции социального конфликта / Л.А. Козер Пер. с англ. О.А.Назаровой; Под общ. ред. Л.Г.Июнина. - М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. - 205 с.
4. Концепція гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України. Затверджена Указом Президента України від 12.01.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=28%2F2004>

Петінова О.Б. - к.філос.н., доцент кафедри філософії та соціології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

УДК:100+370+330.122

ОСВІТА В УМОВАХ РИНКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття присвячена проблемі функціонування освіти у рамках ринкової економіки. Автор розглядає панорамний взаємозв'язок економічних та освітніх процесів в глобалізованому світі в умовах ринкових відносин та окреслює можливі шляхи та перспективи реформування українського ринку освітніх послуг.

Ключові слова: *ринкова економіка, освіта, фінансування освіти, менеджмент освіти, глобалізація*

Статья посвящена проблеме функционирования образования в рамках рыночной экономики. Автор рассматривает панорамную взаимосвязь экономических и образовательных процессов в глобализованном мире в условиях рыночной экономики и очерчивает возможные пути и перспективы реформирования украинского рынка образовательных услуг.

Ключевые слова: *рыночная экономика, образование, финансирование образования, менеджмент образования, глобализация*

The article deals with the problem of education functioning within the market economics. The author reviews panoramic connection of educational processes in the globalized world in the conditions of trade connections and traces possible ways and perspectives of reformation of ukrainian market of educational services.

Key words: *market economy, education, financing of education, management of education globalization*

Освіта – один із найдавніших соціальних інститутів, це складне і багатоманітне суспільне явище, сфера передачі, освоєння і перероблення знань, умінь, навичок і соціального досвіду. Освіта у житті людини - довготривалий процес, який розпочинається з дитинства і, як правило, не має вікових меж. Вона виступає цілісною, самостійною системою, що має інституалізований характер і охоплює різні аспекти. Як соціальне явище освіта є об'єктом дослідження багатьох наук, кожна з яких має свій аспект і специфіку дослідження. Так, зокрема, педагогіка безпосередньо вивчає навчальний та виховний процеси, психологію цікавить сфера освіти з точки зору формування особистості. Соціальний аспект освіти дозволяє розглядати її з позиції суспільних відносин, її взаємодії із суспільством, впливу на суспільний розвиток, тому останнім часом увага дослідників зосереджується на соціології освіти як одній із галузей соціології. А фундаментальні основи освіти і закономірності її розвитку вивчає філософія, зокрема, в ХХІ столітті провідні позиції займає саме *філософія освіти* як галузь філософського знання, яка досліджує світоглядні та загальнометодологічні проблеми освіти, висхідні основоположення теорії та практики педагогічного процесу, забезпечує взаємодію філософії з теорією педагогіки та практикою освітньої діяльності. Наукові дослідження в Україні з цієї галузі сприяють свідомому та цілеспрямованому використанню світоглядних та науково-методологічних принципів у процесі реформування освіти та управління нею.

Метою статті є філософське осмислення панорамного взаємозв'язку економічних та освітніх процесів в глобалізованому світі в умовах ринкових відносин та окреслення можливих шляхів та перспектив реформування українського ринку освітніх послуг.

Формування стратегій розвитку країни незаперечно має якнайповніше враховувати світові тенденції в усіх сферах суспільного життя, в першу чергу, що стосується освіти, адже саме вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Головними тенденціями в сучасній ситуації в країні, незважаючи на деяке призупинення темпів світового економічного зростання, залишаються відкриття національних ринків, залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння розвитку конкуренції, підтримка вітчизняних виробників на